

Väitöskirja Baltian maiden ja Euroopan unionin yhdentymisprosessista*

Visa Heinonen

Kuluttajaekonomian professori

Taloustieteen laitos, Helsingin yliopisto

Tutkimuksen tausta ja yleinen merkittävyys

Toisen maailmansodan jälkeen Euroopan integraatiokehitys lähti liikkeelle tärkeänä tavoitteena estää aseellisia konflikteja, joista mante-reellamme on valitettavan paljon kokemuksia. Euroopan manner oli ollut kahden maailmansodan päänäyttämönä. Pyrkimys pysyvemmän rauhantilan aikaansaamiseksi oli kova. Jo alun alkaen integraatioissa painottuivat myös taloudelliset seikat. 1990-luvulla oli edetty vaiheeseen, jossa Euroopan unioni käsitti lähes koko läntisen Euroopan ja sille oltiin luomassa omaa rahayksikköä. EMU-prosessin kolmas vaihe oli haaste 1990-luvun lähetessä loppuaan. Vuoden 1999 alusta 11 Euroopan unionin 15:stä jäsenmaasta olivat täyttäneet EMU:n konvergenssikriteerit ja liittyivät euroalueeksi, johon vuoden 2001 alusta tuli mukaan myös Kreikka. Tämä

* Niina Pautola-Mol: "The Baltic States' Integration into the European Union – Institutional Approach". *Acta Universitatis Oeconomicae Helsingiensis A-196*. Helsinki, Helsinki School of Economics.

on lyhyesti tiivistettynä Niina Pautola-Molin väitöskirjatutkimuksen integraatiohistoriallinen tausta.

Niina Pautola-Molin väitöskirjassa tarkastellaan Viron, Latvian ja Liettuan tilannetta Euroopan integraation edetessä. Maat ovat pyrkimässä Euroopan unionin jäseniksi. Tilanne on erityisen mielenkiintoinen, sillä kyseiset maat ovat siirtymätalouksia. Maat ovat kuuluneet Neuvostoliittoon, ja niissä on ollut vallalla reaaliosialismi. Väitöskirjan aihe on siis hyvin kiinnostava ja mitä ajankohtaisiin. Tutkimusaiheen yleistä merkittävyyttä lisää se, että maat noudattavat joitakin erityisjärjestelyjä kuten Viro ja Liettua valuuttakatejärjestelmää.

Väittelijä on tarttunut siis väitöskirjassaan haastavaan tutkimusongelmaan: Euroopan moniulotteiseen integraatioon. Kyseessä on artikkeliväitöskirja, jonka osat on julkaistu muualla ja siten käyneet läpi monivaiheisen tarkastusprosessin. Työ osoittaa tekijänsä oppi-

neisuutta sekä hyvää tutkimusmenetelmien hallintaa. Väitöskirjan kiinnostavuutta lisää vielä sekin, että tarkastelussa on sovellettu uutta institutionalistista taloustiedettä ja yhdistetty siihen ulkomaankaupan ja taloudellisen integraation teorioita.

Teoreettinen viitekehys ja menetelmälliset kysymykset

Niina Pautola-Molin väitöskirjan teoreettinen viitekehys on rakennettu yhtäältä *Dougllass C. Northin* uuden institutionaalisen taloustieteen ja toisaalta kansainvälisen kaupan ja taloudellisen integraation teorioiden pohjalle. Työn ensimmäisessä osassa käydään teoreettisen viitekehyyksen rakentamisen lisäksi läpi Euroopan taloudellisen integraation keskeiset vaiheet.

Teoreettisen viitekehyyksen keskeiset elementit on omaksuttu uudesta institutionaalista taloustieteestä, missä on yhdistetty vaihdon transaktiokustannusteoriaa ja tuotannon teoriaa inhimillisen käyttäytymisen teoriaan. Väittelijä perustelee viitekehyyksensä onnistuneesti. ”Uuden” ja ”vanhan” – vebleniläisen – institutionaalisen taloustieteen eroista olisi voinut käydä jossakin määrin keskustelua, joskaan sen puuttuminen ei empiirisesti painotetussa työssä ole vakava puute. Sellaisenaan omaksuttuja uuden institutionalismin ajatuksia olisi voinut tarkastella myös hieman kriittisessä valossa. Jälleen kyseessä on vähämerkityksinen puute.

Empiirisissä tarkasteluissa vertaileva menetelmä on paikallaan. Sillä tavalla saadaan tavalisesti tarkasteltavista ilmiöistä aina jotakin kiinnostavaa uutta tietoa. Nyt vertailut ovat maakohtaisia ja historiallisia. Vertailussa olisi voinut tuoda selvästi esiin lähtökohdan: sosiaalisen talousjärjestelmän markkinatalouskapi-

talismista selvästi poikkeavine instituutioineen. Näin erityisesti siksi, että uudessa institutionalismissa korostetaan voimakkaasti polkuriippuvuuden merkitystä. Tämä olisi korostanut muutosten suuruutta ja prosessin hitautta. Huomautukseni ei kuitenkaan millään tavalla vähennä Pautola-Molin tutkimuksen tulosten arvoa.

Tulokset ja niiden merkittävyys

Väitöskirjan keskeisiä tutkimuskysymyksiä ovat seuraavat:

- Miten instituutiot kuten esimerkiksi assosiaatiosopimukset tai valuuttakatejärjestelmä toimivat käytännössä ja mikä on niiden rooli Baltian maiden kauppaa-, raha- ja finanssipolitiikan ohjauksessa?
- Mitä voidaan sanoa instituutioihin liittyvistä historiallisista kokemuksista?
- Miten instituutiot kehittyvät ajan kuluessa sekä miten ne muuttuvat integraation edetessä?
- Ovatko instituutiot tehokkaita ja miten ne vaikuttavat taloudelliseen kasvuun sekä maiden ja EU:n lähentymiseen?
- Mitkä ovat instituutioiden tulevaisuudennäkymät?

Artikkeliväitöskirjassa esitetään huolellisesti kuvaus Euroopan taloudellisen integraatioprosessin vaiheista taustaksi Baltian maiden tarkastelulle. Työn empiirisissä tarkasteluissa kiinnitetään huomiota erilliskysymyksiin kuten osassa II Baltian maiden ja Euroopan unionin välisiin kauppasopimuksiin, osassa III Viron ja Liettuan kokemuksiin valuuttakatejärjestelmästä ja osassa IV Maastrichtin konvergenssikriteerien sekä vakaus- ja kasvusopimuksen vaikutuksiin Baltian maiden taloudelliselle ke-

hitykselle instituutioiden toiminnan, sopivuuden ja tehokkuuden näkökulmasta.

Baltian maiden ja Euroopan unionin kauppasopimuksia tarkastelevan II osan mukaan EU on nykyään Baltian maiden tärkein kaupakumppani. Tulokset viittaavat lisäksi siihen, että kauppasopimuksilla ja integraatiolla on ollut *Jacob Vinerin* 1950-luvulla esittämiä kauppaa luovia vaikutuksia. Maataloustuotteiden kaupan vapauttaminen saattaa osoittautua kuitenkin pulmalliseksi, sillä EU:ssa pelätään kaupan vapauttamisen lisäävän paineita toimia samoin kaikkien muidenkin Itä-Euroopan maiden kanssa. Maatalouspolitiikka on tunnetusti keskeinen ja ristiriitoja herättävä alue Euroopan integraatiossa.

Väitöskirjan III osassa tarkastellaan Viron ja Liettuan kokemuksia valuuttakatejärjestelmästä sekä mahdollisia syitä järjestelmästä luopumiseen. Järjestelmää on käytetty aikaisemmin esimerkiksi väliaikaisena keinona valuuttakriiseistä selviämiseen uskottavuuden ja luottamuksen palauttamiseksi. Tarkastelu paljasti, että Viro ja Liettua kohtaavat suuria vaihtotasevajeisiin ja kasvavaan pääomien liikkuvuuteen liittyviä haasteita. Lisäksi EU:n konvergenssikriteerien täyttäminen voi tuottaa ongelmia, sillä järjestelmä ei salli hintatason ja korkokehityksen suoraa kontrollia. Viro kytki kruununsa vuonna 1992 Saksan markkaan. Sen ongelmana on ollut valuutan yliarvostus ja kasvava vaihtotaseen vaje. Liettua puolestaan kytki valuuttansa Yhdysvaltain dollariin vuonna 1994. Molemmat maat ovat saaneet inflaation

hallintaan, ja myös korkotaso on pysynyt niissä kurissa 1990-luvun loppupuolella. Tutkimuksen mukaan kuitenkin mailla on perustetta luopua valuuttakatejärjestelmästä ennen mahdollisesti toteutuvaa Euroopan unionin jäsenyyttä.

Väitöskirjatyön artikkeli osassa IV käsittelee finanssipolitiikan instituutioiden vaikutuksia Baltian maihin. Etusijalla ovat Maastrichtin konvergenssikriteerit sekä vakaus- ja kasvusopimus instituutioiden toiminnan, sopivuuden ja tehokkuuden näkökulmasta katsottuna. Lähtökohtaisesti instituutio on tehokas, jos se johtaa talouden kasvuun. Väitöskirjan tarkastelu osoittaa sen, että Viro ja Latvia ovat onnistuneet säilyttämään finanssipoliittisen vakauden Liettuaa paremmin. Vuotta 1999 lukuun ottamatta ne ovat kyenneet täyttämään budjettivajausta koskevan konvergenssikriteerin: vajeus ei saa ylittää kolmea prosenttia bruttokansantuotteesta. Maastrichtin sopimukseen liittyvät finanssi-instituutiot ovat kuitenkin Baltian maille sopivia, helposti toteutettavissa sekä valvottavissa.

Kaiken kaikkiaan väittelijä on onnistunut työssään yhdistämään erilaisista aineksista koostuvan teoreettisen viitekehyksen empiiriin tarkasteluihin, jotka ovat tuottaneet mielenkiintoisia tuloksia. Väitöskirjan empiiriset tulokset ovat varteenotettavia, ja niillä voi toivoa olevan merkitystä myös käytännön päätöksenteon kannalta. Parhaimmassa tapauksessa tutkimus voi tarjota tukea käytännön päätöksenteon toimenpiteitä suunniteltaessa. □